

Захавальнікі часу

ЦЭНТР даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі і Беларускі дзяржаўны архіў кінафотафонадакументаў падпісалі пагадненне аб супрацоўніцтве. Удзельнікі ўрачыстай сустрэчы выказалі ўпэўненасць, што яно дасць штуршок для развіцця даследаванняў і папулярнасці дакументальнай спадчыны, якая да гэтага часу застаецца не ў поўнай меры ацэненай і даступнай шырокай грамадскасці.

Навукоўцы перадалі архіў лічбавую копію навукова-даследчага фільма «Старажытны беларускі народны тэатр». Унікальны экранны артэфакт быў створаны ў 1962 годзе не сіламі работнікаў тэлебачання ці кінастудыі, а выключна намаганнямі навукоўцаў па ініцыятыве вядучых спецыялістаў у галіне гуманітарных даследаванняў Гур'я Барышава, Алега Саннікава і Уладзіміра Няфёда. Гэтыя вучоныя працавалі, калі тэатразнаўства, фалькларыстыка знаходзіліся на этапе станаўлення. Яны зрабілі вялікі ўклад у развіццё айчынай навуцы.

Ужо ў той час вучоныя расцэньвалі здымкі як інструмент навуковага разгляду і як выдатную магчымасць зафіксаваць тэатральныя традыцыі. Работа стала магчымай у тым ліку і дзякуючы магутнай падтрымцы тагачаснага дырэктара Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Пятра Глебкі.

— Уражае, наколькі ґрунтоўны быў падыход да стварэння дадзенай стужкі. Інтэнсіўная падрыхтоўка заняла паўтара года. Мне ўдалося ўзняць дакументы ў цэнтральным навуковым архіве акадэміі, убачыць загады і распраджэнні, якія тое пацвярджаюць, паказваюць, як узнікла задума, каго пасылалі на сустрэчы з носьбітамі тэатральнай традыцыі, — падзяліўся кандыдат мастацтвазнаўства Канстанцін Рэмішэўскі.

Сёння падобныя артэфакты надзвычай запатрабаваныя. Супрацоўнікі вядучых кінаархіваў розных краін свету збіваюць абутак у пошуку стужак, знятых у 1920—1940 гады, якія знаходзяцца ў прыватных калекцыях. Часам нашчадкі тых, хто праводзіў такія здымкі, нават не ўсведамляюць гісторыка-культурную каштоўнасць падобнага матэрыялу.

Загадчык аддзела тэатральнага мастацтва, доктар мастацтвазнаўства Вераніка Ермалінская заўважыла, што кінадакументы з'яўляюцца важнай крыніцай для навуковых даследаванняў у гуманітарнай навуцы:

— Дакументальнае кіно — люстэрка эпохі, а людзі, якія зберагаюць такія дакументы, — захавальнікі часу.

Бясспрэчна, цеснае супрацоўніцтва вучоных з Беларускім дзяржаўным архівам кінафотафонадакументаў дазволіць не толькі знаходзіць і папулярназваць новую інфармацыю, але і прывіваць пэўную культуру, звязаную з выкарыстаннем падобных крыніц. На жаль, сучасныя медыя- і інтэрнэт-рэсурсы часта падаюць скрыншоты, зробленыя з такіх дакументаў, без спасылак на праваўладальнікаў, установы, што адказваюць за іх захаванне, аператараў, якімі былі зроблены пэўныя кадры. Менавіта ўся гэтая інфармацыя ўплывае на ўспрыманне сапраўднасці такіх дакументаў.

У навукова-даследчым фільме «Старажытны беларускі народны тэатр» зафіксаваны тэатральныя імпрэзы, якія захаваліся яшчэ з даваеннага часу. Адна яго частка паказвае батлейку, у другой вяскоўцы задзейнічаны ў народнай драме «Цар Максіміліян». Кадры, знятыя ў 1962 годзе ў вёсцы Бялёвічы Слуцкага раёна, могуць быць цікавыя даследчыкам як тэатральнай народнай культуры, так і фальклорных традыцый.

Выкананая жыхарамі Бялёвіч народная драма пераклікаецца з абрадам «Калядныя цары» з вёскі Семежава, які ўнесены ў спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны ЮНЕСКА. Па стужцы 1962 года можна вывучаць касцюмы, сцэнаграфію, узнавяду народную пастаноўку ў тым варыянце, пра які паведамілі тутэйшыя носьбіты. Кінастужка дэманстравалася ў Бялёвіцкім сельскім Доме культуры, і мясцовыя школьнікі натхніліся аднавіць драму.

Алена ДЗЯДЗЮЛЯ.

ТУР ДЭ ДУБРОЎНА

У Дубровенскім раённым гісторыка-краязнаўчым музеі, што на Віцебшчыне, ёсць цікавінкі, якіх не знойдзеш больш нідзе. Акрамя знаёмства з гісторыяй раёна, тут можна дакрануцца да ўнікальных экспанатаў.

Музей, які размяшчаецца ў горадзе Дуброўна, зусім новы — яго ўрачыстае адкрыццё адбылося 3 студзеня 2020 года. Багатыя фонды былі сабраныя і дагэтуль, аднак уваходзіны музейныя супрацоўнікі пад кіраўніцтвам дырэктара Наталлі Аўчаровай адзначылі тры гады таму. «Разыначкай» адноўленага будынка з'яўляецца прасторная выставачная зала з высокай столлю, амаль як у Эрмітажы. Тут праводзяцца мастацкія выставы і ладзяцца канферэнцыі. Усяго ў музеі шэсць залаў, некаторыя з якіх яшчэ знаходзяцца на стадыі мадэрнізацыі і ўдасканалення.

Зала «Дуброўна — скрозь час» дэманструе наведвальнікам бытавую культуру тутэйшых беларусаў, прычым не толькі сялянскую. Зала падзелена на дзве часткі, адна дэманструе тыповую вясковую хату з прадметамі быту: тут і печка, і покуць, і калыска, і кросны. Экскурсаводы раскажуць аб прыкметах, у якія верылі нашы продкі, калі збіраліся ставіць хату на новым месцы. Напрыклад, беларусы лічылі, што на пажарышчы будавацца небяспечна, а каб праверыць, ці добрае месца абралі гаспадары пад будучую сядзібу, ставілі там нанач міску. Ка-

лі павук паспеў сплесці павуціну — значыць, у хаце будзе дабрабыт, а ў сям'і — згода і шчасце.

Асаблівай увагі ў этнаграфічнай зале заслугоўваюць ручнікі. Адметнасць дубровенскіх — вышыўка толькі чырвона-чорнымі ніткамі па краях. Да вырабу набожнай — ручнікоў, якімі ўпрыгожвалі покуць, — падыходзілі з самай высокай адказнасцю. Унутраны бок вышыўкі часам быў лепшы за вонкавы, не дапускалася наяўнасць вузлоў і вісячых нітак. У калекцыі музея захоўваецца адзіны ручнік з надпісам, якому ўжо больш за сто гадоў. Яго краязнаўцы прывезлі з экспедыцыі з вёскі Мардахі, дзе той не адно пакаленне быў сямейнай рэліквіяй, якая перадавалася ад маці дачцэ ў спадчыну. Гэта вясельны ручнік, на ім вышыты словы на старой мове: «Ни садись ли миня ни тлкая наюю мне радныя гварили в зелин сад гулять меня рано пташечка запела». Над словамі — выявы кветак і хлопца на кані, агульны сэнс лёгка разумеюць мы і сёння — «шануй гонар змалада». Лічылася, што калі дзяўчына жыла правільна, то распаўскалася, як кветка, і абавязкова павінна была сустрэць свайго чалавека.

Другая палова залы паказвае інтэр'ер мяшчан і характарызуецца прасторнымі асобнымі пакоямі. На Дубровеншчыне праходзіла мяжа яўрэйскай аседласці, таму большасць заможнага насельніцтва складалі яўрэі. Напрыклад, Разенбаум быў тут заснавальнікам першай ільномануфак-

Дырэктар Дубровенскага раённага гісторыка-краязнаўчага музея Наталля АЎЧАРОВА.

туры, традыцыі якой сёння жывуць у вытворчых працэсах Дубровенскага льнозавода. Першая на тэрыторыі Беларусі мануфактура па вытворчасці гадзіннікаў была заснавана таксама на Дубровеншчыне, адзін такі дубровенскі гадзіннік з подпісам захоўваецца ў Эрмітажы.

У зале «Дубровеншчына ў гады Другой сусветнай вайны» прадстаўлены ваенныя старонкі летапісу раёна. Цэнтральная экспазіцыя — дыярама — прысвечана бою ў раёне стра-тэгічнага транспартнага вузла Войскавіцы на подступах да Ленінграда. Падчас абарончай аперацыі 20 жніўня

1941 года экіпаж танка ў складзе Зіновія Калабанава і Андрэя Усавы з танкавай гарматы падбіў 22 нямецкія танкі. Асобны стэнд прысвечаны Героям Савецкага Саюза, якія вызвалілі раён ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. За шклом адной са шматлікіх вітрын захоўваецца гармонік ураджэнца вёскі Калінаўка Дубровенскага раёна Уладзіміра Яфрэмавіча Прусава, які вызваляў сваю малую радзіму ў гады Вялікай Айчыннай вайны. З гэтым музычным інструментам, які быў байцу надзейным таварышам у самыя цяжкія хвіліны ваеннага ліхалецця, Уладзімір дайшоў да Берліна. Пасля мужчына завёў сям'ю ў Расію, аднак неаднойчы вяртаўся дадому. Падчас адной з сустрэч з землякамі перадаў у музей гармонік.

У адной з невялікіх залаў знаходзіцца рэпрадукцыя «Бібліі для бедных» Васіля Кораня. Аб тым, што гэты майстар разьбы па дрэве, які жыў і працаваў у XVII стагоддзі, нарадзіўся на Дубровеншчыне, супрацоўнікі музея даведаліся некалькі гадоў таму.

Васіль Корань — адзін з першых рускіх гравёраў па дрэве і стваральнік першай у Расіі гравіраванай ілюстраванай Бібліі. Ён працаваў у тэхніцы лубка — аднаго з самых папулярных і складаных народных жанраў мастацтва таго часу. На працягу чатырох гадоў ствараў серыю работ, якая атрымала назву «Біблія для бедных» (для тых, хто не ўмеў чытаць і пісаць). Адзіны часткова ўцалелы экзэмпляр яе захоўваецца сёння ў Адзеле рэд-кай кнігі Дзяржаўнай публічнай бібліятэкі імя М. Я. Салтыкова-Шчадрына ў Санкт-Пецярбургу.

А ў 80-я гады мінулага стагоддзя рускі мастак Віктар Пензін арганізаваў таварыства мастакоў, якія імкнуліся

аднавіць старажытную тэхніку разьбы «лубок». Цэлых дзесяць гадоў Пензін працаваў над рэпрадукцыяй Бібліі, падбіраючы натуральныя фарбы і даследуючы тэхніку вырабу. А пасля, дзякуючы вялікай даследчай рабоце рускага мастацтвазнаўца Антаніны Саковіч (менавіта яна знайшла звесткі, што Корань родам з Дубровеншчыны), Пензін прыехаў з выставай у Дуброўну. Ён падарыў раённаму музею альбом рэпрадукцый з 36 аркушаў, якія сёння можа паглядзець любы ахвотны.

Асобная зала музея прысвечана знакамiтым землякам — тым, хто ў розныя стагоддзі праслаўляў Дубровеншчыну. Сярод іх — Сяргей Заранка, які пісаў партрэты царскай сям'і; беларускі драматург Алесь Дудараў; Герасім Акулаў — майстар разьбы па дрэве XVII стагоддзя, адзін са стваральнікаў іканастанасаў трох цэркваў у падмаскоўнай Ізмайлаўскай сядзібе цара Аляксея Міхайлавіча. Цэлая сцяна і арт-аб'ект у выглядзе брыга «Меркурый» прысвечаны ўраджэнцу Дуброўны Аляксандру Казарскаму — ваеннаму мараку, герою руска-турэцкай вайны. Яго брыг «Меркурый» вытрымаў 4-гадзінны бой з караблём праціўніка, які па сіле пераўзыходзіў у дзесяць разоў. З таго бою на вадзе судна Казанскага выйшла са 122 дзіркамі ў парусах і 99 — у корпусе. Сярод нашых сучаснікаў прадстаўлены знакамiтыя спартсмены і прадпрымальнікі, адзін з іх — Мікалай Мартынаў, стваральнік абутковага холдынга «Марка».

У яшчэ адной выставачнай зале знаходзяцца вырабы майстроў народнай творчасці Дубровеншчыны. Сярод іх гонар не толькі месцічаў, але і ўсіх беларусаў — «марачоўская свістулька». Рэгіён здаўна славіўся гліняным рамяством, тут былі цэлыя кварталы з майстэрнямі. Аднак пасля вайны ў раёне толькі адна майстрыха Ганна Марачова займалася глінянай цацкай, яе вырабы былі вядомыя далёка за межамі вобласці. «Марачоўская свістулька» мае непаўторны вобраз і каларыт, яна выраблялася з аднаго кавалка гліны, прычым вырабу не надаваўся канкрэтны від птушкі альбо жывёлы, а толькі сілуэт. Астатняе — міфалагічны зборны вобраз. Некаторыя з дубровенцаў і сёння ўспамінаюць, як на Вялікідзень уся дзятва бегла да цёткі Ганны, якая дарыла малым свае свістулькі. Амаль страчаную ўнікальную тэхніку сёння аднаўляюць майстры мясцовага Дома рамястваў, сярод якіх — керамістка Вольга Аляксеева.

Рэгулярна ў музеі праходзяць і фотавыставы, прысвечаныя малой радзіме ў самых цікавых яе праявах. Але лепш адзін раз убачыць, чым шмат разоў пачуць!

Аляксандра ГВОЗДЗЕВА,
фота аўтара.